

Стефан Стамболов

ДНЕВНИК

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор	7
-----------------	---

КНИГА I	11
---------------	----

2 октомврий 1886	11
3-ий октомврий	15
4-ий октомврий	23
5-ий октомврий	26
6-ий октомврий	31
7-ий октомврий	34
8-ий октомврий	36
9-ий октомврий	42
10 октомврий 1886	43
11, 12, 13, 14 октомврий 1886	45

КНИГА II	46
----------------	----

11, 12, 13, 14 октомврий 1886 (продължение)	46
На 13 октомврий	48
15 октомврий 1886 г.	55
16 октомврий	59
17 октомврий 1886	61
23 октомврий 1886	67
23 октомврий	73

24 октомврий	75
25 октомврий 1886	80
26 октомврий, Димитровден, 1886 г.	88
26 ноемврий 1886 г.	94
27 ноемврий 1886 г.	100
28.XI	105
28.XI.86 г.	106
3-ий декемврий 1886 г.	109
5-ий декемврий 1886 г.	120

КНИГА III 128

От 6-ий декемврий 1886 г. (продължение)	128
7-ий декемврий 1886 г.	134
20 декемврий 1886 г.	140
22 декемврий 1886 г.	150
24 декемврий 1886 г.	154
28 декемврий 1886 г.	157
29.XII.1886 г.	159
4-ий януарий 1887 г.	171
12.I.87 г.	174
19.I.87 г.	186
28 март 1887 г.	195
PROMEMORIA (ПРОГРАМА)	202
ИЗБОРЪТ НА КНЯЗ	204
№ 7. ПРОМЕМОРИЯ	207
№ 9 (ПРЕВОД ОТ НЕМСКИ)	210

КНИГА I

2 октомврий 1886

Реших се най-сетне да правя някои бележки от това, което ми се вижда по-интересно из обществения ни и моя частен живот. Това, което го има из вестниците и е достояние на публиката, мъчно ще намери място в това малко тефтерче. Ще пиша, докогато ми дотегне и захвърля горкото тефтерче. Страх ме е, че скоро ще го сполети таз горчива участ; но горко му дошло, само с него ли днес се отнасят така непочтително хората?

Русия не признава регентството и министерството (тук и по-нататък в смисъл на „правителството“ – бел. ред.), руските вестници им лепват прякор псевдорегентство и пр., руският дипломат ген. Каулбарс прави заговор на Министерството; друг руски дипломат – Неклюдов – води сухопътна война с английското агентство, а подкупените му черногорци, като стрелят от револверите и мартинките си, поразяват едновременно английското и германското агентства, като щели да убият германския агентин г. Тилмана, за чест и слава на победоносното руско оръжие. М-та (така е в ръкописа – бел. ред.) Каравелова пред вестник „Търновска конституция“ псува всичките бивши приятели на мъжа ѝ Петка; сам Петко, регент и мой другар, ругае и печатно и устно както регентите, така и министрите и като не се задоволява само с това си безобразие, подписва на вестника, че го издавало Централното либерално бюро, когато то няма хабер за такъв вестник и когато в него вестник най-много се

ругаят членовете на Централното либерално бюро. Горкият Петко! Като че не му стигаха другите венци, а нека да си тури и този на фалшификатор и мошеник. Да ги носи за много години! Никой няма да му ги отнеме... Същият Каравелов в Министерския съвет без никак законно основание дигна бастуня ми и щеше да разбие главата на премиера Васил Радославова, но за тая случка ще пиша други път по-подробно.

Тюх, забравих царската телеграма. Дето ще се рече, след такива големи събития и дума не може да става за тефтерчето... Сънувах нощес сън доста любопитен и рекох с него да почна дневничето, защото да Ви кажа, че при днешната горчива и безжалостна действителност, сънищата много повече ми се харесват и дано поне в тях да можеше да се намери някоя утеха.

Сънувах, че съм отишъл в Търново и че съм бил на едно голямо тържество, нещо като някоя голяма и чутовна сватба. Там видях две мои добри и близки приятелки, които ги оставих моми и които ми се видяха твърде побледнели и пожълтели. Аз се приближих до тях и им предложих да ги придружа до дома им. По пътя по-младата се оплака, че се била оженила за един офицер, който бил заразен от женски болести и че тя станала също жертва на същите.

„Аз цяла горя от срам и болест“, ми казваше тя и сълзи се навъртаха на очите ѝ. В дома ѝ, дето отидохме, видях сцена, която ме покърти до гръното на душата ми. Офицеринът скокна подут с червени очи пъпчиви, окаян от болест, и като сграбчи жената си, поиска пред очите ми да я насилва. Аз плюх и излязох. Изведнъж се намерих на скалите край града. Там, докато се съвзема от станалото, видях, че към мене тичаше една млада жена, облечена в бяло, която я гонеше един около 30-годишен мъж. Той я настигна, сграбчи я и я хвърли в

пропастта. „Що направи, злощастнико?!“ – извиках му аз. – „А, а! Ти ли си, който съблазни жената ми?“, изрева той и се впусна отгоре ми. Аз го посрещнах и преди да се сбием, разменихме с него някои думи, от които той се убеди, че аз съм напълно несъпричастен в предполагаемото от него дело. Тогава вземахме едно въже, за което се вързах, а той го държеше отгоре и се спуснах да търся падналата жена. Аз я намерих закачена на една люляка и се вгледах в младите ѝ прелестни черти. Никога през живота си не бях виждал до тая минута по-хубаво и симпатично лице. Невинността блещеше на откритото ѝ лице. Погледът ми се прикова у нея. Една болезнена слабост обзе сърцето ми. Мене ми се стори, че това младо творение, така жестоко преследвано и екзекутирано, е мое близко роднинско дете, нещо като мое собствено чадо. Аз се пресегнах, взех го от люляка и с голямо внимание го положих на едно безопасно място. Сетне взех един камък доста голям, превързах го във въжето и като го разлюлях с всичката си сила, тласнах го към дъното на пропастта, за да помисли останалият горе, че и аз съм пропаднал в същата пропаст. От шума, направен от камъка, аз се пробудих...

Частьт беше 1 и 1/2 след полунощ. Цял час мислих върху тоя сън, като исках да разбера загадъчното му значение. Най-сетне, като си помислих и реших, че той ще е следствие от моята болест (имам засега доста силна ангина, която уж взе да преминава), аз се отпуснах и заспах. И пак ми се присъни друг сън. Ето го:

Аз бях впрегнал файтона си и сам го карах. По едно време ръцете ми взеха да отслабват и да не удържат юзгите на конете. Трябваше да сляза надолу из Каменец. Аз потеглих, но като видях, че след мене иде друг файтон и че много ми отмаляха ръцете, спрях своя един доста широк мост, който беше преграден и отстрани

можеше да мине само един файтон. На това място файтонът ми захвана да расте и да се издига и аз не можах от него сам да сляза. Погледнах отгоре височината и чак свят хвана да ми се вие. Погледнах назад във файтона и забелязах З. Градинаров. Аз поусках от капрата да вляза във файтона, залюлях се и се събудих...

3-ий октомврий

Борба става голяма между българското правителство и руското. От последното се употребяват всички позволени и непозволени средства, за да сменят регентството и министерството и произведат в страната бунт, за да намерят благовиден предлог да я окупираат. Като видяха колко малко значение и какъв нищожен ефект произведоха нотите, циркулярите и обиколката на генерал Каулбарс (Николай Каулбарс, руски дипломат в България 1883 – 6 – бел. ред.), русите вече се решени да прибегнат към най-крайни средства. Те, както ми съобщават, събирали едно госта голямо число черногорци, които въоръжавали и приготвяли да убиват българските неприятни на тях първенци. Освен това, те били разпратили по околните софийски села агитатори да доведат 2 – 3 хиляди селяни и да нападнали София, да избиели първенците и да я разграбели. Ето докъде достигнаха нашите благодетели! Да ни са живи!

За Шатохина се писа даже и по вестниците, че той организирал разбойнически шайки, за да произведе смут в страната. Това е цялата истина. Делото на хванатите организатори на тия шайки е у старозагорския следовател, пред когото уловените се самопризнали и разказали в подробности целия си адски план.

Работата щяла да бъде много проста и много лесна. Пари дал руският консул в Русчук Шатохин, а някои македонски предатели и главорези черногорци се обзаложили да организират малки четици и да почнат в едно време смут и грабежи в разни по-видни пунктове на отечеството ни. Тогава русите щели да ни обвинят,

че не можем да пазим реда и тишината, че у нас имало анархия и терор и със съгласието на Европа да ни дойдат на гости.

С Петка Каравелова не съм се виждал от 25-ий септемврий. Той, откакто издаде „Търновската конституция“ и ни изпсува, срам го е да се покаже пред очите ми. Какво иска тоя екзалтирал, за да не кажа луд човек, да прави? Аз не мога да си обясня. Неговото последно поведение е крайно осъдително и мерзостно. Той гони два заека наведнѣж и си харизва черниците половината на черквата, половината на джамията, както търновската курва направила като умираше, защото не е знаела на оня свят Мохамед ли държи рая, или Исус Христос. Да ги дари и двамата, че да ѝ бъдат арка. Според мене плана на П. Каравелова е следующият: ако се запази българската държавица и русите не я окупират, а дойде нов княз, той при него да бъде премиер. Ако ли русите я окупират, при тях да бъде управляющ или губернатор.

Има и друг мотив на неговата двойствена политика. Той е страхът от московците. Каравелов е голям страхливец и в припадѣка на своя страх той е готов да направи всякаква подлост. За да го не гонят, той отсега им поднася своите лакейски услуги. От два – три дена насам той като луд ходи из столицата и особено из градината и всекому разказва, че след три дни щяла да дойде руска окупация. Това той го уж знаел от най-вярно и положително място. Неговите утвърждения по тоя деликатен въпрос крайно тревожат духовете в София, той ходи да ги вълнува, като мисли, че това е последното слово на политическата наука. Но най-чудното е, че той стои в регентството и подписва указите и докладите, както му се поднасят. Даже пред П. Спалиева се оплаквал, че не сме го викали на съветите министерски. Да стоиш в регентството и да псуваш в

„Търновската конституция“ и другарите си и министрите – трябва да бъдеш Каравелов.

Днес идва при мен Кушлев и ме пита, кой щял да му плати 5000 лв. разноски за „Търновска конституция“, а аз: „Ще ти платят онези, които в нея си излагат дертовете“, му отговорих. Каравелов претендира, че „Търновска конституция“ била неговa, нека той ѝ плаща масрафите.

Има ли Каравелов някои преговори с русите? Какви са те? Среща ли се с тях често? Взел ли е от тях някои гаранции? Като гони другарите си, добива ли се да достигне до някоя цел, или просто лудува? От патриотизъм ли се ръководи или от егоизъм, амбиции и отмъщение? Ето въпросите, които ме сега занимават и не мога да си ги разреша.

Едно нещо само ще забележа, че Каравелов не знае що говори и не държи сметка на думите си. Така, като отидох у него един или два дни преди заминаването на княза за ... (неразчетен текст – бел. ред.), той в присъствието на многолюдна публика, между която бяха Тотеv, Димитър Греков, Константин Стоилов, Гешеv и др., каза, че „Ако ме поканят да заема някоя обществена служба, няма никаква да приема, докато не скъсам пагоните на Муткурова (ген.-майор Сава Муткуров, регент през 1886 – 7 – бел. ред.) и не го разжалвам в редови войник“. На другия ден той, без да обели зъб, прие да бъде в Регентството другар с Муткурова!

Друга случка. На 22-ий или 23 септемврий беше, аз отидох у Каравелова. Там заварих майорите Никифоров и Панов и още Кушлев, П. Славеикова и пр. Пред тия лица, в разговора изведнъж Каравелов скокна и извика, че той отечеството си ще продаде и с дявола ще се съедини, но ще скъса пагоните на Муткурова и Данаил Николаева и ще си отмъсти на Рагославова. Аз го помо-

лих да не говори работи, които са срамоти и никога няма да ги направи; защото той колкото хора досега се е канил да ги беси, ако беше ги избесил, България щеше досега да опустее. – „Аз ще си отмъстя, ще си отмъстя – пенеше се Каравелов, – че да става, каквото ще става!“

Езикът на Каравелова е неговият най-голям враг. Не е останал човек, когото той да познава, и за когото да не е казал някоя лоша и кръвна обига. Еди кой си е овца! Онзи е крадец. Другият е глупав като вол. Третият няма мал мозък колкото една гарга. Аз тоз мошеник ще го обеса. На Иван ума му не стига за нищо и пр. и пр. Какво е говорил той за мене, аз не мога да зная, защото не са ми обаждали; но като знам що е говорил пред мене за най-добрите си приятели, като Славейковците, въобразявам си какво може да каже и за мене. Моля те, Стамболов, казваше ми той преди две години, кажи на Ив. Славейкова (кмет на София 1885 – 6 г. – бел. ред.) да престане да иде у дома. Пладне дойде той у дома. Вечер дойде той пак у дома. Писнал съм от такова човека. Ще взема един ден да го изхвърля от къщата си. Дойде у дома, седне на някой стол, подпре се на масата и си улови главата с две ръце, па по цели часове да гледа като... дете майка си. Аз му показвам, че не съм от него благодарен, ама той не разбира. Прави се на говедо и аслъ е голямо говедо! Ей го погледни как се угоило като шопар. Потънало в лой и никакво чувство човешко няма. Тези Славейковци се всичките мошеници. Все гледат да погядат хазната и приятелите си. Онзи ден турили жена ми да ми говори да гадяло правителството стипендия на Христа. Славейков взема 6000, Иван и той взема толкоз, Рачо Петров взема също. Сега дай и на Христа. Но ще ми вземете, извика Каравелов и показва към Славейкова юмрука си.

Друг път, като сме говорили за стария Славейков, Каравелов хвана да вика – този пиргишин, този ... (неразчетен текст – бел. ред.) отдето вземе, не плаща, ще го науча аз него. Дошъл да се оплаква, че му малко била пенсията. Пък като ходил на Кюстендил, купил от кожухарите неща за 10 наполеона и досега не ги платил. И нийде той не си плаща. Знам го аз... И пак захвана да му прикача разни епитети и имна.

Ето как се е обръщал Каравелов с приятелите си. Затова той сега почти никак ги няма.

Каравелов има една доста голяма слабост да хвали някой, който в нещо му харесва чак до небесата и след малко същото лице да го черни и одумва като стара врачка. От безбройните случки, които знам, ще приведа само една.

– Познаваш ли, – ме питаше той нещо преди 2 години – инженера Николова? Един прекрасен момък, честен, способен, най-добър между българските инженери! Съветвам те да се запознаеш с него. То е едно радостно явление в нашия живот да срещнеш по-добър момък. Аз съм от него просто във възторг. Аз ще го доведа из Русчук в София, в управлението и ще му поръчам да изучи делата на Адженова. Ах, славен момък тоз Николов!

Не се мина добра една година и Каравелов хвана по един най-безобразен начин да гони Николова. Особено силно хвана да го псува, като узна, че Николов бил съчувствал на Свирча (Димитър Петков – бел. ред.) и бил му помагал материално.

– Този Николов! Този вагабонтин! Тоя подлец и мерзавец! Този лентяй, аз него ще го науча. Ще му одера ушите. С политика ще се занимава! Аз ще се занимавам с политика, а той ще ходи гладен без служба – и прочие.

И действително, Николов биде отчислен от служба от Каравелов. Тука му е мястото да се забележи, че Ка-

равелов никого друго не обича и не хвали, освен своите слепи поклонници. Докато гледаше на него Николов като на светило и спасител на България, дотогава инженерът беше добър. Един път Николов се разочарова в Каравелова и не падаше на колени пред неговия копривщенски гений и тогава Николов става вагабонтин, подлец, мерзавец, с една дума, най-лошият човек в света. През същото небе и чистилище се минали Никола Сукнаров, Неделев, Димитър Петков, Димитър Ризов, Тодор Иванчов, Васил Радославов, Калников, Камбуров, Пешев и още много...

Обича ли Каравелов някого и може ли въобще той друго да обича освен себе си? На моя въпрос аз отговарям: Каравелов обича само тези, които стоят със зяпнала уста и се чудят на гения му и то само дотогаз, докато се продължава това обаяние. Мине се то – минава си и Каравеловата обич.

Каравелов е извънредно голям егоист с безкрайна амбиция. Той мрази с непримирима омраза всичките тия, които са били в България премиер-министри, за тяхната светотатствена смелост да се качат на премиерския стол, който да заема в България се е родил само Каравелов. Причината за спора между Каравелова и Радославова е премиерството. Да не беше то, можеше досега да си продължи дружбата на тия два либерални мъже.

Има още един лошав обичай у Каравелова: да хули и клевети неприятните нему мъже, когато тях ги няма и да прибира при себе си само клюкарите и доносниците Белковски и Томата. Тия ходещи софийски вестници (тук в смисъл на клюкари – бел. ред.) са всеки ден у Каравелова със своите рапорти за градските сплетни и да принасят приказки. Изслуша Петко рапортите им, разсвирепее и захване да бъде змии и гущери и да бие и беси наляво и на дясно.

Така се върши и развива у нас високата политика. Замисълът е и прокопсали днес като синигер в кратуна.

Страхливостта на Петка не му бърка на самостоятелността и запазливостта, които станаха причина за последния преврат (има се предвид превратът срещу княз Ал. Батенберг от август 1886 – бел. ред.). Както самите автори на преврата, така и верните приятели на Каравелов нееднократно са му заявявали, че ще нападат княза, че се готви преврат и пр. „Нищо те не могат да направят, не слушам аз сокашки приказки! Аз ще ги избяся, ако се осмелят да направят подобно нещо...“ и между това не взема никакви мерки за предупреждение на злото. Превратът стана и на Петко му клепаха ушите. Такъв е края на всяка самонадеяна сляпа и самохвалска политика.

Мнозина може да се питат: а защо най-добрите приятели на Каравелова се отделиха от него след преврата? Ето защо. Някои подозираха Каравелова, че е участвал в преврата, а по-голямата част го презираше затова, че не е искал да предупреди и да убие злото, ако и да му е било казано даже от самите автори на преврата, че ще го направят. Каравелов го осъждаше старите му приятели, че той се е показал за недостойен за мястото, което заемаше, и че той с победението си е опозорил както партията ни, така и целия народ, и е докарал страната в сегашното критическо положение. Мнозина от най-върлите либерали, които бяха готови за Каравелова да положат главите си през юлската сесия (на IV Обикновено народно събрание – бел. ред.), в последната сесия не само че не отидоха в къщата му на посещение, но като го срещаха по пътя или в Народното събрание, не го поздравяваха. Ето докъде достигна едно време популярният и всесилният Петко!

Вземал ли е Каравелов пряко участие в преврата? Не, отговарям аз. Знаел ли за преврата? Да! Ето и доказателства. Показанията на Бендерева (ген.-лейт. Анастас Бендереv, един от организаторите на преврата – бел. ред.), Груева (ген.-лейт. Петър Груев, също превратаджия – бел. ред.) и кап. Гелева, самопризнанието на Каравелов пред Манова, Иванчова и други са, че били му съобщили сами авторите на преврата, че ще го направят, но той не обърнал на казванието им внимание, като си мислел, че това са прости брътвения. Пред мене лично Каравелов се призна, че нещо му бил говорил един ген Бендереv, но той не обърнал даже внимание на думите му, понеже бил с нещо зает.

и кои и по кой начин разпростират въпросната идея. Едно нещо ми се види много чудновато в депешата, а то е, дето казват, че ако Русия няма кандидата и остане същото регентство, въпросните гарнизони щели да пратят военна депутация до царя да им даде кандидата, когото да акламираат и пр. Ако руският цар няма кандидата, отде ще може да го даде на военната депутация? Пусни военни политикани... Ха! Да питам още Заимова, тая идея да не е я посял генерал Каулбарс при идването си в Шумен и да не е я съобщил на тримата полкови командири?

Нещо куриозно е станало в Русе. Военният министър за някои гръзки и неприлични телеграми на подполковника Филова (подп. Димитър Филев, обявил се против преврата срещу княз Батенберг – бел. ред.), в които телеграми той наричал сегашното правителство за незаконно, пратил Филеву депеша, в която му явява, че той се арестува 10 дена в домашен арест. На тая депеша Филев отговаря на министъра следующото: „Аз Ви арестувам на 20 дена домашен арест за произвола“. Ето ти и новина! Министърът е в недоумение какво да прави с Филова. Аз му посъветвах да се посъветва той с главния военен прокурор и да предаде Филова под съд за оскърбление и непослушание началството. Още му казах, че добре ще бъде да се закара Филев под конвой в Търново и там да се арестува.

Каулбарс стои в Русчук и мъти някакви яйца. Дано излязат запъртък. Аз предполагам, че той е избрал Русе или за да може оттам по-леко да бунтува страната и особено войската, или за да му е близо за Русия, гдето, вярва той, че ще го повикат след последните негови Херкулесови глупости. Каквото щете казвайте, но днес никой руски... (що казвам) – всичките руски агенти, що са били досега в България, не са ни правили нито 1/10